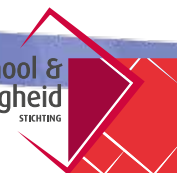

SEKS OP SCHOOL

Werken aan seksuele integriteit in het onderwijs

SEKS OP SCHOOL

Werken aan seksuele integriteit in het onderwijs

po, vo en mbo

Colofon

Deze publicatie is een uitgave van Stichting School & Veiligheid, uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.

Titel: Seks op school, Werken aan seksuele integriteit in het onderwijs

Illustraties: in60seconds

Vormgeving: Caro Grafico Grafisch Ontwerp

Drukker: drukkerij Wilco

© Stichting School & Veiligheid, 2017

Inhoud

Inleiding	7
1. Seksuele integriteit als doel	9
2. Werken aan seksuele integriteit	15
3. Wetten en cijfers	29
Bronnen	37

Inleiding

Is dat nou nodig, een publicatie over seks op school? Sterker nog, het is hoog tijd! Het realiseren van sociale veiligheid op school kan niet zonder werk te maken van seksuele integriteit. Deze publicatie wil schoolleiders en leraren motiveren tot actie.

Buiten school bewegen kinderen en jongeren in een maatschappij waarin seksualisering, mythes over seks, seksueel getinte beelden en stereotiepe seksuele en gendernormen prominent aanwezig zijn en waarin porno toegankelijker is dan ooit. Ze leren er echter weinig over seksuele rechten, respectvolle omgang (ook online), gelijkwaardige relaties, communicatie over wensen en grenzen en hoe zichzelf te beschermen tegen seksuele grensoverschrijding. Hier ligt een gouden kans voor scholen. In hoofdstuk 1 lees je meer over seksuele integriteit als doel.

Werken aan seksuele integriteit op school draagt bij aan het welzijn en de veiligheid van leerlingen en medewerkers, waardoor zij beter kunnen leren en werken. Hoe de school werk kan maken van seksuele integriteit, beschrijven we in hoofdstuk 2.

Scholen zijn bij wet verplicht te werken aan sociale veiligheid en respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit. Meer over wetten en cijfers lees je in hoofdstuk 3.

Kinderen en jongeren leren veel over seksualiteit, intimiteit en relatievorming op school. Dit doen zij in de lessen seksuele vorming, door de online en offline omgang met elkaar en het voorbeeldgedrag dat ze ervaren op school. Maar het kan beter, ambitieuzer vooral. Deze publicatie beoogt schoolleiders en leraren te inspireren om écht werk te maken van seksuele integriteit op school, zowel in het po en het vo als in het mbo.

1. Seksuele integriteit als doel

Leerlingen zijn allemaal dagelijks bezig met seksualiteit. *Echt? Ook op de basisschool?* Jazeker. De seksuele ontwikkeling begint al voor de geboorte en gaat een heel mensenleven door. Het omvat drie pijlers: het ontdekken van het seksuele lichaam, het ontwikkelen van een seksuele en genderidentiteit en het aangaan van intieme relaties (zie kader). School is bij uitstek de plek waar kinderen en jongeren kunnen leren over seksualiteit en hoe daarmee om te gaan.

In het onderwijs spreken we over seksuele vorming, seksuele opvoeding en burgerschapsonderwijs, maar waar leiden deze idealiter toe? Wat is vanuit het perspectief van de leerling het doel van zijn of haar seksuele ontwikkeling? En biedt dat perspectief kansen aan het onderwijs? In dit hoofdstuk willen we het onderwerp seks op school vanuit de leerling bekijken.

Seksuele integriteit als doel

Onder seksuele integriteit verstaan we het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander (Van der Steeg, 2017). Seksuele integriteit kan worden gezien als een onderdeel van burgerschap. Het seksuele

aspect van burgerschap gaat ervan uit dat seksualiteit niet slechts een privézaak is, maar overal aanwezig: op straat, in de sport, online, in de media en op school. Burgerschap beoogt onder meer het respecteren en naleven van de seksuele rechten van mensen in de maatschappij. In een multiculturele samenleving is dat een uitdaging vanwege uiteenlopende en tegenstrijdige opvattingen over seksualiteit. Deze realiteit biedt scholen een gouden kans (en de plicht!) om kinderen en jongeren te leren over seksuele rechten en hoe deze praktische invulling krijgen in de dagelijkse omgang met elkaar. Dit leren leerlingen in de lessen seksuele vorming, door alledaagse aandacht en dialoog, en door seksueel integer voorbeeldgedrag. De ontwikkeling van seksuele integriteit is een belangrijke voorwaarde voor goed burgerschap.

Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander.

De seksuele ontwikkeling verloopt via drie paden: het leren aangaan van intieme relaties (het blauwe pad), de ontwikkeling van de genderidentiteit en de seksuele identiteit (het gele pad) en het ontdekken van het lichaam (het rode pad).

Seksuele ontwikkeling

Al in de buik van de moeder begint de seksuele ontwikkeling van de mens, onder meer met de aanleg van de geslachtsorganen. Na de geboorte verloopt de ontwikkeling via drie paden (zie afbeelding): het leren aangaan van intieme relaties (blauw pad), de ontwikkeling van de genderidentiteit en de seksuele identiteit (geel pad) en het ontdekken van het lichaam (rood pad).

In de puberteit raken deze drie paden met elkaar verweven. Voor de meeste jongeren is dat een turbulente tijd en voor sommigen een worsteling. Wie ben ik? Op wie val ik? Mag ik mezelf zijn? Hoor ik erbij? Het lichaam maakt een groeispurt door en de secundaire geslachtskenmerken ontwikkelen zich. Ben ik aantrekkelijk? Ben ik sexy? Hechte vriendschappen ontstaan en jongeren doen hun eerste relationele en seksuele ervaringen op.

Seksueel integere jongeren

Als we in het onderwijs streven naar het afleveren van seksueel integere jonge mensen, waar denken we dan concreet aan? Er is in de onderwijsliteratuur nog weinig geschreven over seksuele integriteit, dus het beeld dat we beschrijven zal niet compleet zijn. We baseren ons op de SLO-competenties over seksuele vorming en het Vlaggensysteem Onderwijs (Sensoa, 2016).

Seksueel integere jongeren zijn evenwichtige mensen met een positief zelf- en lichaamsbeeld en een passende gender- en seksuele identiteit. Ze kennen de voorwaarden voor seksueel plezier en kunnen liefdevolle relaties aangaan. Ze hebben respect voor het lichaam, de seksuele en genderidentiteit en relaties van anderen. Ze kunnen zichzelf beschermen tegen seksuele risico's, zoals ongewenste zwangerschap en soa's, en nemen indien nodig de verantwoordelijkheid voor het beschermen van de ander. Ze houden rekening met de grenzen van de ander. In het geval van seksuele grensoverschrijding handelen zij adequaat, waardoor de veiligheid hersteld wordt.

Het zijn nogal wat competenties die kinderen en jongeren dienen te ontwikkelen om seksueel integere jongvolwassenen te worden. Ieder kind heeft daar ruimte, grenzen, educatie, begeleiding en goede voorbeelden bij nodig.

Ieder kind heeft ruimte, grenzen, begeleiding en goede voorbeelden nodig voor een gezonde seksuele ontwikkeling.

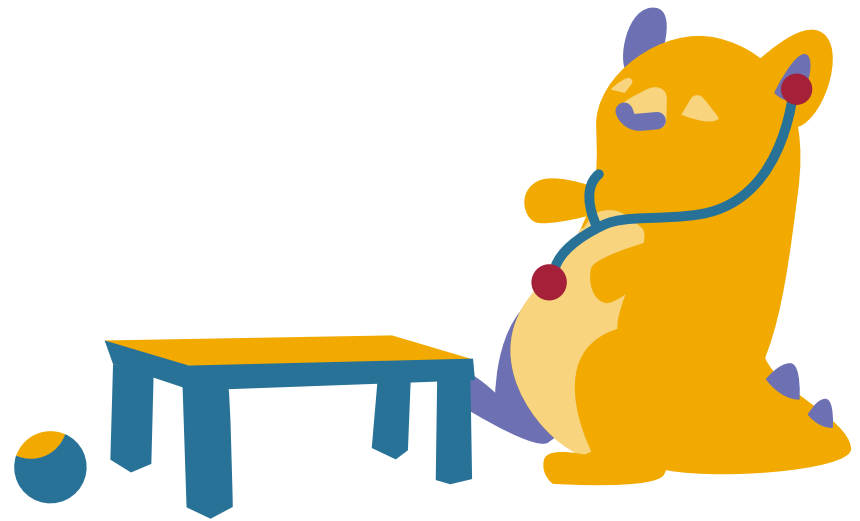
Seksuele integriteit is niet vanzelfsprekend

Belangrijke voorspellers van seksuele integriteit zijn opgroeien in een liefdevol gezin en het zien van voorbeelden van seksueel integere volwassenen. Ook zijn een positief zelfbeeld, kennis over seksualiteit, autonomie, empathisch vermogen, gendergelijkheid en een stapsgewijze seksuele interactiecarrière van belang.

Er zijn kinderen en jongeren bij wie deze voorspellers (deels) ontbreken en voor wie het ontwikkelen van seksuele integriteit verre van vanzelfsprekend is. Ze hebben bijvoorbeeld een verstandelijke beperking, een stoornis in het autismespectrum, een ernstige chronische ziekte of een lichamelijke beperking. Ook zijn er kinderen die opgroeien in een omgeving die extra drempels opwerpt zoals kinderen die misbruikt of mishandeld worden, een vechtscheiding meemaken of uit een seksueel repressief milieu komen.

Kortom, de ontwikkeling tot een seksueel integere jongvolwassene gaat niet vanzelf. Kinderen en jongeren hebben een ontwikkeltraject te volbrengen waarin zij al spelend en experimenterend hun seksuele lichaam, seksuele identiteit en intieme relaties ontdekken en hierop leren reflecteren. De ontwikkeling van seksuele integriteit heeft een leeromgeving nodig waarin seksuele en relationele vorming een rol heeft. Dit impliceert dat opvoeders in alle bestaansvelden waarin kinderen en jongeren zich bewegen – thuis, op school, in de sport en in de buurt – de pedagogische taak hebben om kinderen zowel ruimte als grenzen te bieden en te ondersteunen bij het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met hun eigen seksualiteit en die van een ander. Op school zijn hiervoor een seksueel integer schoolklimaat en seksueel integere leraren nodig. Seksuele integriteit als doel brengt de school in beweging, en iedereen kan een steentje bijdragen.

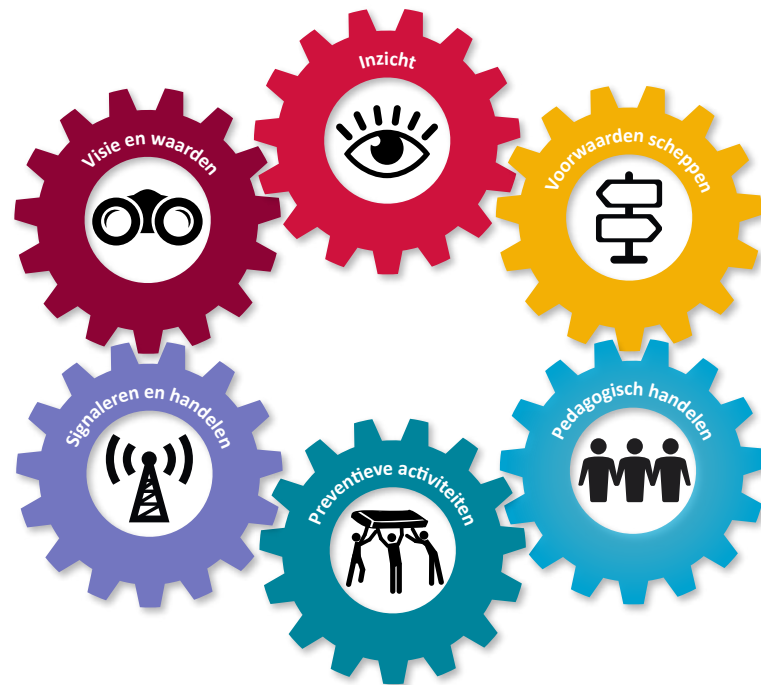
De wetten en cijfers uit hoofdstuk 3 bevestigen dat de school een belangrijke rol speelt in de seksuele ontwikkeling van leerlingen. In hoofdstuk 2 beschrijven we hoe de school werk kan maken van seksuele integriteit.

2. Werken aan seksuele integriteit

Werken aan seksuele integriteit op school is niet zo moeilijk. Het is vooral een kwestie van erkennen dat seksualiteit een realiteit is op school, van betrokken zijn en van durven doen. Kansen genoeg. Want er gebeurt van alles rondom seksualiteit op school: leerlingen spelen, oefenen en experimenteren dagelijks met hun seksuele identiteit en met seksueel gedrag. Belangrijk zijn oog hebben voor de seksuele kant van leerlingen, educatie door seksuele en relationele vorming en het verdiepen van wat de leraar al doet: luisteren, reflecteren en pedagogisch handelen. Dit hoofdstuk biedt handvatten om dat in de praktijk te brengen. We putten hiervoor uit de bevorderende factoren vastgesteld door de Onderwijsalliantie voor Seksuele Diversiteit (Stichting School & Veiligheid, COC Nederland & EduDivers, 2017), het Vlaggensysteem Onderwijs (Sensoa, 2016), www.seksuelevorming.nl van Rutgers en de bouwstenen van sociale veiligheid (Stichting School & Veiligheid, 2015).

De bouwstenen van sociale veiligheid beginnen met de vraag wat de school en alle betrokkenen vinden van seksuele integriteit, gevolgd door de vraag wat de school weet over de beleving daarvan binnen de schoolmuren. Dan focussen we op voorwaarden voor seksuele integriteit, en wat seksuele integriteit betekent voor het onderwijs en het pedagogisch handelen van

De bouwstenen van sociale veiligheid op school (Stichting School & Veiligheid, 2015).

de leraar. Daarna komen de preventieve activiteiten aan bod. Tot slot kijken we hoe we seksueel grensoverschrijdend gedrag kunnen signaleren en er passend op kunnen reageren.

Wat vindt de school?

Deze publicatie kan het gesprek over seks op school helpen starten. Bekijk samen de kernwaarden van de school eens met inachtneming van het concept seksuele integriteit. Dat helpt om te bepalen welke richting je als school op wilt. Denk daarbij aan waarden als respect, openheid, zorg voor gezondheid, zorgvuldigheid en pedagogisch partnerschap met andere opvoeders, met name ouders.

Een gezamenlijk geformuleerde en gedragen visie is nodig om een seksueel integer schoolklimaat te realiseren. Bepaal vervolgens positieve uitgangspunten met betrekking tot seksueel integer gedrag. Dat kan bijvoorbeeld het uitgangspunt zijn dat leerlingen recht hebben op open communicatie over seksualiteit zodat vragen, wensen, problemen en verschillen bespreekbaar zijn op school.

De methode Gezonde School biedt met het thema 'Relaties en seksualiteit' inspiratie voor een visie op seksualiteit op school.

Wat weet de school?

Een school krijgt inzicht in seksuele integriteit door sociale veiligheid onder leerlingen en medewerkers te monitoren. Daartoe zijn scholen wettelijk verplicht (zie hoofdstuk 3). Het is goed om te kijken of de monitor die de school gebruikt voldoende antwoorden geeft op vragen die te maken hebben met seksuele integriteit. Wordt de vraag gesteld of leerlingen en medewerkers zich veilig voelen, of ze negatieve ervaringen hebben opgedaan, of ze open kunnen spreken, en of ze zich gerespecteerd voelen? Overigens kunnen antwoorden ook uit gesprekken met leerlingen en medewerkers boven tafel komen. Thema's waarover het concreet gaat bij seksuele integriteit in de schoolcontext, staan in de woordwolk.

Wat is nodig voor een seksueel integer schoolklimaat?

Voorwaarde voor seksuele integriteit op school is onder meer het bepalen van de ruimte voor en de grenzen van seksueel experimenteel gedrag. Daar kunnen bepaalde afspraken en regels uit volgen. Ook is het belangrijk dat medewerkers op professionele wijze met hun gevoelens voor leerlingen omgaan, en dat er zichtbare en benaderbare vertrouwenspersonen zijn.

Ruimte en grenzen bepalen

Welke ruimte is er op school voor seksueel oefen- en experimenteel gedrag? Het is van belang om samen na te denken over normale, gezonde seksuele gedragingen op school.

Woordwolk met thema's die betrekking hebben op seksuele integriteit in de schoolcontext.

Mogen leerlingen elkaar aanraken, en op welke manier wel of niet? Is kusjes geven aanvaardbaar, en tongzoenen? En hoe zit het met bij elkaar op schoot zitten? Kan een jongen de rol van prinses spelen in de schoolmusical? Bij wie kunnen leerlingen terecht met vragen over seksualiteit? Dit zijn allerlei vragen om samen antwoorden op te vinden, zodat de ruimte en grenzen

helder worden. Dat is prettig voor leerlingen én voor leraren, want bij het handhaven van gezamenlijk gemaakte afspraken voelt een leraar zich gesteund door collega's. Hierdoor neemt de handelingsverlegenheid af.

Denk samen na over gezonde en acceptabele seksuele gedragingen op school.

Een voorbeeldcasus om te bespreken in het team en/of met leerlingen:

Twee leerlingen zijn sinds kort een stel. Ze kunnen niet van elkaar afblijven. In de pauze in de kantine zoenen ze elkaar innig en strelen ze elkaar over de rug en billen. Er zijn leerlingen die zich zichtbaar aan het zoenende stel storen.

Bij het bepalen van de ruimte en grenzen van seksueel oefen- en experimenteergedrag van leerlingen, helpen de criteria voor seksueel gezond gedrag, die de basis vormen van het Vlaggensysteem (Frans & Franck, 2010). Per school kan, bij voorkeur in afstemming met betrokkenen, bepaald worden welk gedrag wel en niet passend is in de schoolcontext.

Op school is ruimte voor gezond en acceptabel seksueel gedrag.

De zes criteria voor seksueel gezond gedrag zijn:

- toestemming
- vrijwilligheid
- gelijkwaardigheid
- passend bij de leeftijd
- passend in de context
- zelfrespect

Afspraken en regels

Leerlingen kunnen actief meedenken bij het formuleren van afspraken en regels over seksueel integer gedrag online, in de klas en op school. Ze zijn dagelijks bezig met seksualiteit - met hun lichaam, identiteit en zich verhouden tot de ander - en vormen dus een belangrijke bron van ervaring en advies over wat er leeft op school. De interesse van de leraar voor deze ervaringen en adviezen geeft leerlingen de boodschap dat seksualiteit bespreekbaar is. Op die manier zullen ze ook eerder aan de bel trekken als er sprake is van (dreigende) seksuele grensoverschrijding. Het spel Gedragen Gedrag biedt tal van situatieschetsen om seksuele integriteit in de klas bespreekbaar te maken en er samen een praktische invulling aan te geven. Het spel is ontwikkeld door en te bestellen bij School & Veiligheid.

Bespreek bijvoorbeeld de volgende casus met leerlingen:

“De docent ging met zijn hand langs mijn rug op een seksuele manier. Ik voelde me vies en kreeg rillingen, best eng. De hele klas zat erbij, maar niemand had iets door omdat het een kleine beweging was.”

Laat leerlingen actief meedenken over het maken van afspraken en regels over seksueel integer gedrag.

Stel aan de hand van deze casus vragen. Wat zou jij doen als het jou zou overkomen? Maakt het verschil of het een docent of een medeleerling is die je zo aanraakt? Wat als deze docent dit bij meer leerlingen doet? Hoe zou dit ongewenste gedrag van de docent kunnen stoppen?

En deze casus over sexting:

“Ik heb een sexy selfie gestuurd naar mijn vriendje, gewoon om te teasen. Hij deelde de foto met zijn vrienden. Nu voel ik me slecht en ik schaam me kapot. Mijn mentor zei van de week nog dat je nooit naaktfoto's van jezelf moet versturen. Ze zal wel denken: 'dom wijf, eigen schuld'. Ik durf dit echt nooit te melden.”

Het oordeel van deze mentor over sexting (“doe het niet”) draagt bij aan victim blaming, en helpt leerlingen niet om misstanden te melden. Sexting kan gezond seksueel gedrag zijn. Voor leerlingen is een gesprek in de klas over de voor- en nadelen van sexting helpend. Het zonder toestemming verspreiden van seksuele beelden is wel grensoverschrijdend en bovendien

strafbaar. Maak leerlingen duidelijk dat als er iets vervelends is gebeurd ze bij jou of de vertrouwenspersoon terecht kunnen.

Door met leerlingen in gesprek te gaan over gewenst en ongewenst gedrag, acceptabel en onacceptabel gedrag op school, maak je ze bewuster en weerbaarder. Ze leren dat ze ongewenst gedrag niet moeten accepteren en dat praten helpt. Elke school heeft een vertrouwenspersoon voor klachten over ongewenst gedrag. Leerlingen kunnen ook praten met hun mentor of met ouders.

Zichtbare en benaderbare vertrouwenspersonen

De vertrouwenspersoon is een aanspreekpunt voor leerlingen, ouders en collega's, bijvoorbeeld bij een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag. De meldingsbereidheid bij seksuele grensoverschrijding is laag, omdat betrokkenen zich schamen, zich schuldig voelen of bang zijn voor de consequenties. De vertrouwenspersoon dient zich bewust te zijn van deze gevoeligheden en zich extra in te zetten om incidenten toch boven tafel te krijgen. Zichtbaar en benaderbaar zijn is daarom belangrijk, en leerlingen duidelijk maken wat er gebeurt na een melding.

Medewerkers reflecteren op gevoelens

Dat je als leraar uiteenlopende gevoelens ervaart voor de leerlingen met wie je werkt, betwijfelt niemand. Soms ben je geboeid of geamuseerd door wat ze zeggen of doen. Soms erger je je groen en geel en hoop je dat het niet opvalt. Maar wat als er verliefde of seksuele gevoelens ontstaan? Deze kunnen leiden tot morele en ethische dilemma's of onuitgesproken zaken

die zwaar op de schouders drukken. Maar door over dit soort kwesties juist wel te praten, kan een leraar ook in zulke situaties professioneel blijven handelen.

Doen: regelmatig reflecteren op je gevoelens voor leerlingen. Doe dit met collega's of vrienden bij wie je je veilig voelt, binnen of buiten de school. Het erkennen en uitspreken van dergelijke gevoelens maakt ze minder beladen, en zorgt ervoor dat je gesteund voelt en samen kunt nadenken over hoe in deze situatie professioneel te handelen.

De meldingsbereidheid bij seksuele grensoverschrijding is laag omdat betrokkenen zich schamen, zich schuldig voelen of bang zijn voor de consequenties.

Wat hebben leerlingen nodig van leraren?

De leraar heeft in het kader van seksuele integriteit twee belangrijke taken wat betreft educatie en pedagogisch handelen: het ondersteunen van de leerling bij zijn of haar seksuele ontwikkeling en zelf het goede voorbeeld geven door respectvol om te gaan met leerlingen en collega's.

Ondersteuning

Seksuele en relationele vorming

Onder geplande seksuele en relationele vorming vallen de lessen en leergebieden, de vakoverstijgende aanpakken, projecten en de buitenschoolse activiteiten met betrekking tot seksualiteit. De SLO heeft doelen van seksuele en relationele vorming in het po en vo in een leerlijn uitgewerkt, en beschrijft welke leerdoelen relevant zijn voor een specifieke leeftijdsgroep. Elke ontwikkelingsfase kent dus specifieke leerdoelen (www.slo.nl). Vanaf groep 1 van het po tot en met de bovenbouw van het vo dienen scholen te werken aan deze leerdoelen. De Burgerschapsagenda mbo biedt allerlei aanknopingspunten voor leerdoelen voor seksuele en relationele vorming op het mbo. Op de website van School & Veiligheid en www.seksuelevorming.nl van Rutgers kun je diverse lesmethodes vinden voor seksuele en relationele vorming in het po, vo en mbo.

Ongeplande seksuele vorming is het ad hoc ingaan op signalen van leerlingen waaruit blijkt dat er iets leeft op het gebied van seksualiteit. De kleuterjuf kan dat doen (“Juf, hoe komt de baby in mama’s buik?”) of de leraar Wiskunde die ziet dat twee leerlingen tijdens de les porno kijken op hun smartphones. Tijdens de lessen, maar vooral ook daarbuiten, zijn er tal van seks-gerelateerde situaties die om een reactie vragen van de leraar. Hier leren leerlingen van. Hoe positief of negatief zo’n situatie verloopt, kan bepalend zijn voor de rest van hun leven. Positief gedrag, zoals flirten, hand in hand lopen of zoenen, heeft daarom legitimering nodig. Negatief gedrag, zoals iemand aanraken

tegen diens wil of uitschelden voor ‘hoer’ of ‘homo’, heeft juist correctie, een alternatieve visie en meer toezicht nodig. Idealiter voelt elke leraar zich competent om seksueel gedrag te legitimeren en waar nodig te begrenzen in interactie met de leerling.

Seks is bespreekbaar

Veel leraren denken: ze komen vanzelf wel als ze vragen over seksualiteit hebben, dus ik wacht tot er iets speelt. Maar door het gesprek over seksualiteit en seksuele diversiteit in de klas niet zelf te initiëren, geeft de leraar de boodschap dat seks niet bespreekbaar is. Als autoriteit en voorbeeld heeft de leraar de

taak om het gesprek zelf te openen. Niet één of twee keer per jaar, maar regelmatig. En er zijn aanleidingen genoeg: Valentijnsdag, de Week van de Lentekriebels, Paarse Vrijdag, de geboorte van een broer of zus, sexy selfies maken op het schoolplein, seksuele beelden op internet, respect, mediawijsheid, enzovoort.

Door het gesprek over seksualiteit in de klas **niet** te initiëren, geeft de leraar de boodschap dat seks **niet** bespreekbaar is.

Voorbeeldgedrag

Boodschappen over seksuele en gendernormen

Tijdens het werken met kinderen en jongeren zendt de leraar allerlei boodschappen uit over zijn of haar normen, waarden en overtuigingen met betrekking tot seksualiteit. Dit gebeurt meestal onbewust.

Een voorbeeldcasus:

Sanne van acht wil graag met de jongens voetballen, maar ze mag niet meedoen omdat ze een meisje is. Ze klaagt hierover bij de leraar. Reactie: De leraar oppert dat ze maar beter met de meiden kan gaan touwtjespringen.

Doen: regelmatig reflecteren op en zo nodig bijstellen van de eigen seksuele normen, waarden en overtuigingen, met als doel bewustwording van de boodschappen die je uitzendt over seks en gender, en erkennen dat je daar een pedagogische verantwoordelijkheid in hebt. Neem deze reflectiemomenten expliciet op in het vergaderrooster.

Alternatieve reactie: De leraar gaat in gesprek met de groep voetballers over wat maakt dat je kan voetballen. Ze komen er samen op uit dat geslacht er niet toe doet. Sanne mag voortaan gewoon meedoen.

Seksueel integer leraar-leerlinggedrag

Er zijn sociale situaties met leerlingen waarin leraren zich handlingsverlegen voelen. Soms krijgen ze ook klachten of gaan er geruchten rond over ongewenst gedrag. Denk aan situaties waarin de leraar de leerling aanraakt of de kleedkamer binnenkomt bij gym, en aan situaties waarin grenzen kunnen vervagen, zoals op schoolfeesten, op kamp en op sociale media. Voor een seksueel integere werkrelatie tussen de leraar en leerling bestaan vier criteria:

1. Het doel is duidelijk
2. Het belang van de leerling staat voorop
3. Beiden stemmen ermee in
4. Er is geen sprake van sociale druk of dwang

Een casus over aanraken:

De leraar lichamelijke opvoeding leert leerlingen de salto tijdens de gymles. Voor de veiligheid staat de leraar naast de mat en helpt de leerlingen erbij. Daarbij raakt hij of zij regelmatig de billen van leerlingen aan.

Als de leraar van tevoren niet vertelt dat een eventuele aanraking bij het vangen in het belang is van de fysieke veiligheid van de leerling, en als de leerling geen keuze krijgt om wel of niet aan de activiteit mee te doen, is aan criteria 1, 3 en 4 niet voldaan.

Een casus over feliciteren:

De mbo-docent feliciteert een jarige student met een handdruk. De medestudenten roepen: "Zoenen! Zoenen!"

Als de leraar zwicht voor de groepsdruk en de student drie zoenen geeft, dan is niet aan criterium 4 voldaan. Beter kan de leraar het in deze situatie bij een handdruk houden en de situatie aangrijpen om in gesprek te gaan over groepsdruk en de voor- en nadelen daarvan.

Seksuele integriteit is een van de beroepscompetenties van de leraar. Maar op veel scholen zijn er geen richtlijnen voor de ruimte en grenzen van een werkrelatie tussen de leraar en leerling, behalve dat deze pedagogisch moet zijn en dat seksuele relaties verboden zijn. De genoemde criteria waarlangs je leraar-leerlinggedrag kunt leggen, kunnen helpen bij het duiden, bespreekbaar maken, ruimte geven en waar nodig begrenzen.

Seksueel integer collegiaal gedrag

Wanneer is een seksueel getinte opmerking van een collega grappig? En wanneer gaat het om seksuele intimidatie? Opmerkingen als: "Je bent al zo lang single, hoe kom je nu aan seks?" en "Door dat strakke truitje, moet ik wel naar je borsten kijken" zijn slechts enkele voorbeelden van seksisme in de lerarenkamer. Het is meestal niet kwaadaardig bedoeld, maar zorgt wel voor onveiligheid in het team. Want voor degene die het overkomt is het vaak helemaal niet grappig. Seksisme kan een grote impact hebben, ook als de bedoeling onschuldig is. Het onderwerp bespreekbaar maken (bijvoorbeeld door met het team het spel Gedragen Gedrag te spelen), elkaar op ongewenst gedrag aanspreken en als dat niet helpt het aanklaarten bij een vertrouwenspersoon, is daarom nodig om de seksuele integriteit in het team te (her)vinden.

Hoe voorkomt de school seksuele grensoverschrijding?

Om seksuele grensoverschrijding te voorkomen, werken scholen aan diverse preventieve activiteiten. Deze bouwen voort op de visie en waarden, het inzicht, de voorwaarden en het pedagogisch handelen met betrekking tot seksuele integriteit. Door het inzicht in sociale veiligheid en seksuele integriteit in het bijzonder, heeft de school een actueel beeld van risico's en kwetsbare groepen als het gaat om seksuele grensoverschrijding. Collectieve preventie richt zich op respect voor diversiteit en grenzen van de ander, gendergelijkheid, weerbaarheid en het communiceren van wensen en grenzen. Specifieke preventie is gericht op het

verkleinen van de risico's en extra aandacht voor competentie-ontwikkeling van leerlingen uit kwetsbare groepen. De school kan bij het opzetten en uitvoeren van effectieve preventieve activiteiten een samenwerking aangaan met ouders en externe partners, zoals de JGZ, afdeling Sense van de GGD, Rutgers en het COC. Het gaat hier om pedagogisch partnerschap, gerichte voorlichting over seksuele risico's, het versterken van respect en weerbaarheid, en de keuze voor effectieve methodes voor seksuele vorming, passend bij de doelgroep.

Met welke vormen van seksueel grensoverschrijdend gedrag heeft de school te maken?

- Online seksuele risico's, zoals het onbedoeld zien van seksuele beelden, het ontvangen van ongewenste seksuele verzoeken, *sextortion* (afpersing met verkregen seksfilmpjes) of *shame-sexting* (het zonder toestemming delen van seksuele beelden);
- Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen leerlingen onderling;
- Seksueel grensoverschrijdend gedrag tussen een medewerker en een leerling;
- *Grooming* (digitaal kinderlokken) en ronselpraktijken binnen of buiten de school, zoals door loverboys, waardoor leerlingen bijvoorbeeld gedwongen in de prostitutie terechtkomen.

Uitgangspunten voor preventieve activiteiten tegen seksuele grensoverschrijding op school zijn:

1. Autonomie en zelfbeschikking

Leerlingen leren dat hun lichaam van hen is, hoe wensen en grenzen helder te communiceren en dat de ander niet over je grenzen mag gaan. Ze leren dat zij het recht hebben om te kiezen of ze seksueel actief zijn, met wie en welke seksuele activiteiten ze willen ondernemen, uiteraard rekening houdend met de wensen en grenzen van de betrokkene.

2. Respect voor grenzen

Voor veel leerlingen is het moeilijk te vatten wat 'respect' precies is en hoe je respect kunt krijgen en geven. Dit uitgangspunt is een belangrijk aandachtsgebied in de preventie van zowel slachtoffer- als daderschap.

3. Gendergelijkheid

Jongens en meisjes kunnen verschillende verwachtingen hebben naar elkaar op het gebied van gedrag en identiteit. Het is belangrijk om leerlingen bewust te maken van genderstereotiep gedrag en gendernormatieve verwachtingen.

4. Recht op informatie en bescherming

- Leerlingen weten dat seksualiteit bespreekbaar is op school en bij wie ze terecht kunnen met vragen en zorgen. De vertrouwenspersoon is bekend en laagdrempelig te benaderen voor klachten of hulp bij dreigende seksuele grensoverschrijding.
- Leerlingen worden beschermd en leren zichzelf beschermen tegen seksuele, sociale of lichamelijke ervaringen die niet met wederzijdse toestemming, niet vrijwillig of

gelijkwaardig gebeuren, die niet passen bij de leeftijd of de context of niet respectvol zijn.

- Er is extra aandacht voor leerlingen die kwetsbaar zijn en meer risico lopen op het meemaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag.

De school neemt allerlei maatregelen die nodig en wenselijk zijn om risico's met betrekking tot seksuele grensoverschrijding bij leerlingen te verkleinen, zoals heldere afspraken over acceptabel en onacceptabel seksueel gedrag.

Hoe reageert de school op seksuele grensoverschrijding?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag komt voor op elke school. Leerlingen zoeken grenzen op en gaan er soms overheen, en het is van groot belang om daar adequaat op te reageren. Leraren hebben vaak de neiging de ernst van seksuele situaties te overschatten en elke vorm van seksuele grensoverschrijding meteen te bestraffen. Soms wordt de ernst van seksueel gedrag juist onderschat, meestal vanwege handelingsverlegenheid of onvoldoende inzicht in de consequenties van bepaalde incidenten, bijvoorbeeld van *shame-sexting*. Adequaat reageren begint met het inzicht dat seksueel grensoverschrijdend gedrag wijst op onderliggende vragen en behoeften van leerlingen. Welke kennis en vaardigheden ontbreken nog bij hen? Welke opvattingen en attitudes dienen bijgestuurd te worden?

Helaas maken ook sommige schoolmedewerkers zich schuldig aan seksueel grensoverschrijdend gedrag. Het seksualiseren van de pedagogische relatie met leerlingen is altijd onacceptabel. De meldplicht is in dat geval van toepassing (zie hoofdstuk 3).

Van belang is om samen met externe partners, zoals de politie, de vertrouwensinspecteur en de GGD, te bepalen hoe je kunt reageren op een incident, welke nazorg gewenst is en hoe de school ervan kan leren. Dit zijn de uitgangspunten van het signaleren van en reageren op seksuele grensoverschrijding:

- Leerlingen weten de weg naar de vertrouwenspersoon om incidenten, vermoedens of klachten te melden.
- Docenten zijn signaalgevoelig, wat betekent dat zij alert zijn op signalen van (dreigende) seksuele grensoverschrijding of andere problemen die leven bij een individuele leerling of in een groep leerlingen.
- Leerlingen hebben recht op een zorgvuldige en objectieve behandeling van een klacht.
- De school heeft sancties en maatregelen uitgewerkt die toegepast kunnen worden na een incident. Deze zijn bekend bij leerlingen, ouders en medewerkers.
- De school neemt alle maatregelen die nodig en wenselijk zijn om incidenten correct af te handelen en voldoende nazorg te verlenen aan alle betrokkenen.
- Er is een kritische evaluatie van het gevolgde traject na een incident.

De leraar en de leerling bekijken elkaar door een vergrootglas. De leerling ziet een rolmodel, de leraar heeft oog voor de seksuele ontwikkeling van de leerling.

Het helder communiceren van sancties en maatregelen richting leerlingen en medewerkers heeft een preventieve werking. Het maakt duidelijk welk gedrag onacceptabel is op school.

Bekend is dat heel weinig kinderen en jongeren seksueel grensoverschrijdend gedrag melden. Er zijn dus een heleboel leerlingen die ongewenst gedrag meemaken en daar alleen mee blijven zitten of er slechts met een vriend over praten. Het goede voorbeeld geven en seksualiteit bespreekbaar maken, dragen bij aan het vergroten van de meldingsbereidheid. School & Veiligheid heeft verschillende producten ontwikkeld die scholen kunnen ondersteunen bij het handelen na een incident van seksueel grensoverschrijdend gedrag, te vinden op www.schoolveiligheid.nl.

Seksueel grensoverschrijdend
gedrag komt voor op elke school.
Wees dus goed voorbereid.

De school werkt aan seksuele integriteit

Door de zes bouwstenen van sociale veiligheid te concretiseren, kan de school leerlingen proactief ondersteunen bij een gezonde

seksuele ontwikkeling. Dit geeft ouders en leraren houvast bij hun pedagogische taak om seksualiteit te erkennen, aandacht te geven en actief te begeleiden. In een seksueel integer schoolklimaat is het essentieel om seksualiteit en seksuele diversiteit bespreekbaar te maken en regelmatig de afspraken, regels, reacties en sancties met elkaar af te stemmen. Als school geef je hierdoor de boodschap aan medewerkers, leerlingen en ouders dat seks bespreekbaar is, zowel de positieve en plezierige kanten ervan, als de negatieve en grensoverschrijdende.

Kortom, bijdragen aan een seksueel integer schoolklimaat kan elke leraar, elke dag, in elke les en in elke pauze. Want seksuele integriteit op school heeft veel meer nodig dan (effectieve) lessen seksuele vorming. Het gaat om de erkenning van de seksuele ontwikkeling als onderdeel van de algehele ontwikkeling van kinderen en jongeren, en om de erkenning dat seksualiteit in de maatschappij alom aanwezig is. Deze realiteit biedt scholen de kans een onderscheidende rol te spelen in het opvoeden en opleiden van leerlingen tot seksueel integere jongvolwassenen.

Zo kunnen zij leren hoe ze in die maatschappij respectvol omgaan met hun seksuele zelf en de seksuele ander.

De wet bevestigt dat scholen een actieve rol hebben in het ondersteunen van seksuele integriteit van leerlingen en het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. In hoofdstuk 3 worden die wetten toegelicht, gevolgd door de stand van zaken wat betreft de aandacht voor seksualiteit op school.

3. Wetten en cijfers

De overheid verplicht scholen om aandacht te besteden aan seksualiteit en sociale veiligheid. Dat doet zij via de wet Veiligheid op school, de Meld- en aangifteplicht, kerndoelen en de Burgerschapsagenda mbo. Zijn er resultaten te benoemen van deze wetten? En wat vinden leraren, ouders en leerlingen zelf van de aandacht voor seksualiteit op school? In dit hoofdstuk gaan we nader in op de wetten en zoeken we antwoorden op de gestelde vragen.

Wet Veiligheid op school

De wet Veiligheid op school verplicht scholen sinds 2015 om zich in te spannen voor sociale, psychische en fysieke veiligheid door een veiligheidsbeleid te beschrijven en uit te voeren. Ook dienen scholen een medewerker aan te wijzen die de taak heeft het pestbeleid op school te coördineren en iemand die als aanspreekpunt pesten fungeert. Tenslotte moeten scholen de beleving van veiligheid en het welzijn van de leerlingen volgen, zodat er altijd een actueel en representatief beeld is van de situatie op school. Sociale veiligheid gaat over respectvol omgaan met elkaar, zodat leerlingen en medewerkers zichzelf kunnen zijn en goed kunnen leren en werken op school. Het is daarom logisch dat een veilig-

heidsbeleid op school ook gaat over seksueel integer gedrag en respect voor seksuele diversiteit.

Meld- en aangifteplicht

Sinds 1999 geldt de wet Bestrijding van seksueel geweld en seksuele intimidatie in het onderwijs. Deze wet, ook wel de Meld- en aangifteplicht genoemd, verplicht scholen en medewerkers tot het zorgvuldig omgaan met een vermoeden van een zedenmisdrijf gepleegd binnen de schoolsituatie. Het gaat in deze wet om strafbare vormen van seksuele intimidatie en seksueel misbruik, zoals ontucht, aanranding en verkrachting, gepleegd door een schoolmedewerker met een minderjarige leerling of student. Medewerkers hebben een meldplicht en het schoolbestuur heeft een aangifteplicht als er vermoedens zijn van een zedenmisdrijf.

Kerdoel 38 (po), 43 (onderbouw vo) en 53 (so)

In deze kerndoelen staat dat leerlingen in het po, vo en so moeten leren om respectvol om te gaan met seksualiteit en seksuele

diversiteit in de samenleving. Scholen zijn bij wet verplicht om in hun curriculum aandacht te besteden aan de genoemde thema's. Hoe ze dat doen, mogen ze zelf bepalen. Ook andere kerndoelen hebben raakvlakken met seksualiteit, zoals kerndoel 34. Hierin staat dat leerlingen voor hun eigen gezondheid en welzijn leren zorgen en kennis opdoen over de functies van het lichaam.

Burgerschapsagenda mbo

Met de Burgerschapsagenda mbo 2017-2021 willen de MBO Raad en het ministerie van OCW inzetten op burgerschapsvaardigheden van mbo-studenten. Seksueel burgerschap past zowel binnen de sociaal-maatschappelijke dimensie - denk aan respect voor seksuele diversiteit -, binnen de dimensie vitaal burgerschap - denk aan preventie onbedoelde zwangerschap -, als binnen de politiek-juridische dimensie – denk aan seksuele rechten –, die samen met de economische dimensie de basis vormen van het burgerschapsonderwijs.

Deze wetten rond seksualiteit worden ook internationaal gedragen en ondersteund. Zo staan in het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind de seksuele rechten van kinderen en jongeren beschreven (zie kader).

Wat zijn de resultaten?

Het is niet exact te zeggen wat de resultaten zijn van de invulling die scholen aan de wetten en kerndoelen geven. De Onder-

Seksuele rechten

De seksuele rechten van kinderen en jongeren zijn internationaal erkend als mensenrechten die verband houden met seksualiteit (International Planned Parenthood Federation, 2011). Daarin wordt rekening gehouden met de groeiende bekwaamheid van kinderen. Er zijn tien seksuele rechten van kinderen en jongeren geformuleerd, waaronder:

- het recht op privacy, ook op school;
- het recht om zichzelf te leren beschermen en beschermd te worden tegen onder andere seksueel misbruik en onbedoelde zwangerschap;
- het recht op seksuele autonomie, en om zelf te beslissen om wel of geen seks te hebben en met wie;
- het recht op ruimte voor expressie, en op vrijheid om gedachten en gevoelens uit te drukken, wat ook het recht om te genieten van seksualiteit inhoudt;
- het recht op kennis over relaties en seksualiteit;
- het recht op seksualiteit vrij van dwang, discriminatie en geweld.

Het naleven van deze rechten impliceert dat iedereen deze rechten van zichzelf en van de ander respecteert.

wijsinspectie en de vertrouwensinspecteurs rapporteren hoe scholen de wetten uitvoeren, en eerstgenoemde kijkt ook hoe scholen invulling geven aan de kerndoelen. Over het algemeen

blijkt uit deze rapporten dat de sociale veiligheid is toegenomen, seksuele dwang licht is afgenomen en dat scholen aandacht besteden aan seksualiteit en seksuele diversiteit. Hier kunnen we wel een paar kanttekeningen bij plaatsen. Bovendien willen we ook licht werpen op resultaten vanuit het perspectief van leerlingen en ouders.

Sociale veiligheid

Uit de monitor Sociale Veiligheid blijkt dat het overgrote deel van de leerlingen en het personeel in het po en vo zich veilig voelt op school (Scholte, Nelen, De Wit & Kroes, 2016). Van de leerlingen is dat 95 procent en van het personeel ruim 88 procent. Ook zeggen steeds minder leerlingen gepest te worden. Maar dat wil niet zeggen dat er geen zorgen meer zijn. Lhbt-leerlingen en lhbt-personeel voelen zich juist minder veilig op school. Zij geven aan dat ze meer met pesten en geweldsincidenten te maken kregen ten opzichte van 2014.

Wat betreft seksuele dwang onder jongeren van 12 tot 25 jaar toont het onderzoek Seks onder je 25ste (De Graaf, Nikkelen, Van den Borne, Twisk & Meijer, 2017) aan dat 11 procent van de meisjes en 2 procent van de jongens ooit te maken heeft gehad met seksuele dwang (denk aan orale, manuele of vaginale seks tegen de zin). In 2012 was dat respectievelijk 17 en 4 procent. Er is onder jongeren dus een afname van seksuele dwang, al is de verklaring daarvoor niet bekend. Deze cijfers gaan overigens niet specifiek over de schoolcontext.

De cijfers over seksueel geweld waar kinderen bij betrokken zijn, uit onderzoek van de Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, zijn schokkend. Zo blijkt dat 32 procent van alle kinderen seksueel geweld meemaakt, van wie meisjes (41 procent) vaker dan jongens (23 procent). Slachtoffers vertellen vaak pas jaren later, of nooit, wat hen is aangedaan. Jongens praten nog minder vaak dan meisjes over het seksueel geweld dat ze meemaken. Een kwart van de daders van seksueel geweld is minderjarig en zit dus ook nog op school (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2014).

Een kwart van de daders van seksueel geweld is minderjarig en zit dus op school.

Zedenmisdrijven op school

Resultaten van de Meld- en aangifteplicht worden beschreven in de Factsheet meldingen Vertrouwensinspecteurs (ministerie van OCW, 2017). Daaruit blijkt dat er in het schooljaar 2015-2016 102 meldingen van seksueel misbruik bij de vertrouwensinspecteurs binnenkwamen, waarvan de helft werd gepleegd door medewerkers en de andere helft door leerlingen. Het aantal meldingen van seksueel misbruik is ten opzichte van het schooljaar 2014-2015 iets gedaald, van 112 naar 102. Maar

het aandeel meldingen van seksueel misbruik gepleegd door medewerkers is fors gestegen, van een derde in 2014-2015 naar de helft in het schooljaar erna. Het aantal meldingen bij de vertrouwensinspecteurs is echter geen afspiegeling van de realiteit, maar kan beschouwd worden als het topje van de ijsberg. Veel incidenten van seksueel misbruik en seksuele intimidatie worden nog altijd niet gemeld.

Respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit

De Onderwijsinspectie heeft onderzocht of en hoe scholen invulling geven aan de kerndoelen die gaan over respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit. Een belangrijke conclusie is dat het onderwijs over seksualiteit en seksuele diversiteit vaak incidenteel van karakter is, weinig doelgericht, niet verankerd in het curriculum en wat kwaliteit betreft erg afhankelijk van de leraar (ministerie van OCW, 2016). Daarnaast constateert Rutgers, kenniscentrum voor seksualiteit, dat er in de lessen seksuele vorming op veel scholen onevenredig veel aandacht is voor de negatieve kanten en (online) risico's van seksualiteit, en minder voor de voorwaarden om plezier te ervaren in relaties en seks (De Graaf e.a., 2017). Veel scholen kijken nauwelijks verder dan de geplande lessen over seksuele diversiteit. Uit onderzoek van de Onderwijsalliantie voor Seksuele Diversiteit blijkt dat voor leerlingen onvoldoende te werken (Stichting School & Veiligheid, COC Nederland & EduDivers, 2017). Bovendien is er een gebrek aan lesmethodes die effectief zijn wat betreft de preventie van seksueel geweld tegen kinderen en jongeren (Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen, 2017). Hoewel scholen in het algemeen aan de wettelijke eisen lijken te

voldoen, kan de kwaliteit beter. Ze zouden meer ambitie kunnen tonen om écht werk te maken van respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit. Stichting School & Veiligheid wil scholen daarom stimuleren en ondersteunen bij een ambitieuze invulling van dit kerndoel.

Scholen zouden meer ambitie kunnen tonen om écht werk te maken van respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit.

Mening van leerlingen

Voortgezet onderwijs / middelbaar beroepsonderwijs

Uit het onderzoek Seks onder je 25ste blijkt dat de meeste jongeren van 12 tot 25 jaar op school tenminste enige informatie over seksualiteit en relaties hebben gekregen. Vooral de biologische kant van seks, zoals anticonceptie, soa's en voortplanting, zijn veelbesproken thema's in het vo. Jongeren vinden dat ze onvoldoende informatie krijgen over seksuele diversiteit, seks in de media, wensen en grenzen en seksuele relaties. De informatie over seks die ze op school krijgen, beoordelen ze slechts met een

5,8. In 2012 was dat nog een 6,6. (De Graaf e.a., 2017; De Graaf, Kruijer, Van Acker & Meijer, 2012). Jongeren willen op school meer informatie krijgen over het voorkomen van seksuele grensoverschrijding op internet. Uit een peiling van EenVandaag (april 2015) blijkt bijvoorbeeld dat 67 procent van de jongeren in het vo nooit voorlichting heeft gehad over sexting. Jongeren geven aan dat het onderwerp seks in de mediaopvoeding een beetje wordt vergeten, en dat het onderwerp media er juist weer bij inschiet bij seksuele vorming (De Graaf & Kerstens, 2015). Scholen lijken vooral in actie te komen als er al iets vervelends is gebeurd.

67% van de jongeren heeft nooit voorlichting gehad over sexting.

Primair onderwijs

Ruim de helft van de leerlingen van 9 tot 12 jaar geeft aan op de basisschool géén les te krijgen over seks op internet. Dit terwijl 66 procent van de ondervraagde leerlingen online beelden ziet van blote borsten, een penis of een vagina en blote mensen die elkaar zoenen of knuffelen. Een derde van de kinderen wordt op internet geconfronteerd met beelden van seks, dat wil zeggen beelden van een stijve penis, een vagina van dichtbij of van mensen die seks hebben. Een meerderheid vindt dit vervelend. Het valt op dat een derde van deze kinderen het aan niemand vertelt als ze zulke beelden hebben gezien. Twee derde vertelt het thuis aan zijn of haar ouders. En hoe ouder de kinderen zijn, hoe minder vaak ze het aan iemand vertellen. Dit zijn resultaten uit het onderzoek van Rutgers in samenwerking met het Jeugdjournaal, naar ervaringen en opvattingen van 898 leerlingen in het po over het zien van seksuele beelden op internet (Rutgers, 2016).

Mening van ouders

Een kwart van alle ouders laat de seksuele opvoeding over aan school (J/M ouders, 2013). Veel ouders vinden het belangrijk dat de school aandacht besteedt aan seksuele vorming. Een kleine groep ouders wil dat school zich juist niet bemoeit met de seksuele opvoeding van hun kind. Veel ouders gaan het gesprek over

seksualiteit met hun kinderen uit de weg, beginnen er te laat mee, of geven onjuiste of beperkte informatie over seksualiteit en relaties. Tegelijkertijd maken ze zich er wel regelmatig zorgen over. Ouders geven hun kinderen vooral de boodschap dat ze pas seks moeten hebben als ze eraan toe zijn.

Een kwart van de ouders laat de seksuele opvoeding over aan school.

Leraren en hun taken

Scholen hebben de wettelijke taak om zorg te dragen voor seksuele vorming, vastgelegd in kerndoelen. Belangrijke pijlers van lerarengedrag met betrekking tot seksuele vorming op school zijn het ondersteunen van een gezonde seksuele ontwikkeling en het onderwijzen over respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit enerzijds, en zelf een goed voorbeeld geven anderzijds.

Ondersteunen en onderwijzen

Lerarenopleidingen (zowel pabo als lvo) rusten beginnende leraren er onvoldoende op toe om leerlingen te ondersteunen bij de kerndoelen over seksualiteit en seksuele diversiteit (Stichting School & Veiligheid, 2015). Uit een peiling van de PO-Raad blijkt zelfs dat een kwart van de leraren en schoolleiders in het basisonderwijs helemaal geen aandacht schenkt aan seksualiteit in de klas. Er zijn twee redenen waarom veel leraren (en ouders, zagen we eerder) ervoor kiezen om seks niet te bespreken met

kinderen. Enerzijds is er een gebrek aan taal en ervaring om gewoon over seksualiteit te kunnen praten, en anderzijds bestaat de hardnekkige misvatting dat kinderen, als ze meer over het onderwerp weten, eerder aan seksuele activiteiten beginnen dan goed voor ze is. Dat terwijl seksuele vorming juist allerlei voordelen heeft qua seksuele gezondheid. Meer competenties betekent minder soa's, minder onbedoelde zwangerschappen en minder seksuele grensoverschrijding. Het schept bovendien voorwaarden voor seksueel plezier en respect voor de ander, en zorgt ervoor dat kinderen en jongeren leren wat hun wensen en grenzen zijn en hoe ze daarover kunnen communiceren, waardoor het risico op seksueel grensoverschrijdend gedrag, zowel

wat betreft slachtoffer- als daderschap, verkleind wordt (Van Lunsen & Laan, 2017; De Graaf e.a., 2012).

Voorbeeldgedrag

De media berichten geregeld over zedenmisdrijven op scholen. Bij de helpdesk van School & Veiligheid komen vaak vragen binnen die te maken hebben met seksuele handelingen verricht door schoolmedewerkers. De vragen vanuit het vo en mbo worden vaak gesteld naar aanleiding van grensoverschrijdende handelingen of relaties tussen docenten en leerlingen. Uit het po komen vragen naar aanleiding van ontuchtige handelingen of het maken en bezitten van kinderporno. En tussen wettelijke overtredingen en seksueel integer gedrag zit bovendien een groot grijs gebied van meer of minder ongewenst gedrag in de vorm van seksueel getinte grappen, aanrakingen of berichtjes op sociale media die net wel of niet kunnen. Hier ervaren veel leraren handelingsverlegenheid, en ook op dit vlak bieden lerarenopleidingen te weinig handvatten (Stichting School & Veiligheid, 2015).

Kortom, er zijn wetten die voorschrijven dat po-, vo- en mbo-scholen zich actief bezig dienen te houden met respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit en met sociale veiligheid op school. Er gebeurt al veel op scholen maar er zijn punten die aandacht behoeven, zoals:

- de wensen en behoeften van leerlingen over wat ze willen leren over seksualiteit op school;
- het pedagogisch partnerschap met ouders ten aanzien van de seksuele opvoeding;
- de handelingsverlegenheid die veel leraren ervaren bij de

- ondersteuning van leerlingen bij hun seksuele ontwikkeling;
- het voorkómen van seksueel grensoverschrijdend gedrag van schoolmedewerkers;
- meer structurele aandacht voor de kerndoelen over seksualiteit en seksuele diversiteit op school.

In het concept 'seksuele integriteit' komen zowel sociale veiligheid als competenties met betrekking tot respect voor seksualiteit en seksuele diversiteit samen. Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander. Het is van belang dat scholen de betekenis van seksuele integriteit kennen en weten hoe er werk van te maken in de praktijk.

Deze publicatie beoogt een onderlegger te zijn voor scholen om met interne en externe betrokkenen ambitieus te werken aan seksuele integriteit op school.

Meer informatie

Kinderen en seksualiteit: www.kindenseksualiteit.nl

Jongeren en seksualiteit: www.sense.info

Kerndoelen en leerdoelen per ontwikkelingsfase: www.slo.nl

Lesmethodes voor po, vo en mbo: www.seksuelevorming.nl

Vlaggensysteem Onderwijs: www.sensoa.be

Gezonde School: www.gezondeschool.nl

Seksuele diversiteit: www.gayandschool.nl

Overige informatie over seks op school: www.schoolveiligheid.nl

Bronnen

De Graaf, H., Nikkelen, S., Van den Borne, M., Twisk, D., & Meijer, S. (2017). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2017*. Delft: Eburon.

De Graaf, H., Kruijjer, H., Van Acker, J. & Meijer, S. (2012). *Seks onder je 25e: Seksuele gezondheid van jongeren in Nederland anno 2012*. Delft: Eburon.

De Graaf, H. & Kerstens, J. (2015). Ervaringen van jongeren met seksualiteit op internet: resultaten van het onderzoek jeugd en cybersafety. *Tijdschrift voor jeugdgezondheidszorg*, (47), 87-91.

Frans, E. & Franck, T (2010). *Vlaggensysteem: praten met kinderen en jongeren over seks en seksueel grensoverschrijdend gedrag*. Apeldoorn: Garant.

International Planned Parenthood Federation (2011). *Exclaim! Young People's Guide to 'Sexual Rights: An IPPF declaration'*. www.ippf.org

J/M ouders (2013). *Hoe voedt Nederland seksueel op? Verslag van het grote J/M-onderzoek*. Retrieved from: www.jmouders.nl/opvoeden/seksuele-voorlichting/seksuele-opvoeding/hoe-voedt-nederland-seksueel-op

Ministerie van OCW (2017). *Factsheet meldingen Vertrouwensinspecteurs Inspectie van het Onderwijs over het schooljaar 2015/2016*. Retrieved from: www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2017/04/12/factsheet-vertrouwensinspecteur

Ministerie van OCW (2016). *Themaonderzoek Omgaan met seksualiteit en seksuele diversiteit. Een beschrijving van het onderwijsaanbod op scholen*. Rapport van de Onderwijsinspectie. Retrieved from: <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2016/06/01/rapport-omgaan-met-seksualiteit-en-seksuele-diversiteit>

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2017). *Effectief Preventief. Het voorkomen van seksueel geweld door seksuele en relationele vorming in het onderwijs*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.

Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen (2014). *Op goede grond. De aanpak van seksueel geweld tegen kinderen*. Den Haag: Nationaal Rapporteur.

Rutgers (2016). *Resultaten onderzoek Rutgers i.s.m. het NOS Jeugdjournaal. Hoe denken kinderen van 9 tot en met 12 jaar over seks?* Utrecht: Rutgers.

Scholte, R., Nelen, W., De Wit, W. & Kroes, G. (2016). *Monitor Sociale Veiligheid in en rond scholen in het primair en voortgezet onderwijs*. Nijmegen: Praktikon.

Sensoa (2016). Sensoa Vlaggensysteem. *Omgaan met seksueel (grensoverschrijdend) gedrag op school*. Antwerpen: Sensoa vzw.

Stichting School & Veiligheid, COC Nederland & EduDivers (2017). *Waar begin je? Met leerlingen en leraren in gesprek over respect voor seksuele diversiteit*. Utrecht: Stichting School & Veiligheid (in samenwerking met COC Nederland en Edudivers).

Stichting School & Veiligheid (2015). *Toegerust op sociale veiligheid. Vervolgonderzoek naar de toerusting van aankomende leraren van pabo's en tweedegraads lerarenopleidingen op het gebied van sociale veiligheid. Eindrapportage*. Utrecht: Stichting School & Veiligheid.

Van der Steeg, E. (2017). Seksualiteit in de gymles (2). *Lichamelijke Opvoeding Magazine*, 1, 39-41.

Van Lunsen, R. & Laan, E. (2017). *Seks! Een leven lang leren*. Amsterdam: Prometheus.

Stichting School & Veiligheid
Zwarte Woud 2, 3524 SJ Utrecht
030 - 285 65 31
info@schoolveiligheid.nl
www.schoolveiligheid.nl

Stichting School & Veiligheid ondersteunt scholen
bij het bevorderen van een sociaal veilig klimaat.

SEKS OP SCHOOL

Werken aan seksuele integriteit in het onderwijs

Is dat nou nodig, een publicatie over seks op school?

Sterker nog, het is hoog tijd! Het realiseren van sociale veiligheid op school kan niet zonder werk te maken van seksuele integriteit. Stichting School & Veiligheid wil met dit boekje schoolleiders en leraren in het po, vo en mbo inspireren en motiveren tot actie.